

АРХІТЕКТУРНІ ТА ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДУХОВНО-ПРОСВІТНИЦЬКОГО ЦЕНТРУ УГКЦ В с. СКНИЛІВ

© Стоцько Р. З., 2016

Висвітлено і проаналізовано історичні аспекти, сучасний стан та перспективи розвитку архітектури комплексу будівель Духовно-просвітницького центру Української Греко-Католицької Церкви ім. Митрополита Андрея Шептицького в с. Скнилів Пустомитівського району Львівської області; подано пропозиції щодо архітектурно-планувальної організації цього центру в контексті інтеграції духовної освіти у навчальні програми Скнилівської сільської школи та дитсадка.

Ключові слова: історія, духовна освіта, церква, монастир, сакральна архітектура, духовно-гуманітарний простір, навчальні заклади.

Постановка проблеми

Динамічний, а часом і драматичний розвиток українського суспільства супроводжується пошуками духовних орієнтирів у буремному інформаційному просторі новітніх загальнодоступних джерел та ідейних течій. Молодій людині, особистості, яка знаходиться в процесі формування свого власного світогляду, не завжди легко розібратися у вирі яскравих пропозицій, звабливих спокус, запальних закликів та готових життєвих рецептів. В усі часи української історії Христова Церква і її духовно-просвітницькі інституції були тим променем правди і надії, який допомагав молоді ставати справжніми християнами і патріотами своєї Вітчизни, допомагав вести духовно насичене і змістовне життя, допомагав у праці і відпочинку, а за потреби – і в боротьбі. Світські навчальні заклади не можуть повною мірою виконувати роль духовних поведирів. Тоталітарний атеїстичний період зруйнував віковичний зв'язок наших предків: церква – освіта – наука, а новоліберальні тенденції у вихованні не прагнуть його відновити. У часи суспільних потрясень як ніколи потрібно відновлювати духовний стрижень нашого народу, створюючи духовно-просвітницькі центри як інтеграційні структури духовної і світської освіти. Один з таких центрів ім. Митрополита Андрея Шептицького постає у с. Скнилів Пустомитівського району Львівської області на землях, придбаних митрополитом для заснування монастирів і шкіл ще на початку ХХ ст. Архітектурна складова цього суспільно значущого проекту потребує ґрунтовних досліджень і пропозицій щодо організації простору, проектування будівель та стилістичного вирішення усього духовно-просвітницького комплексу.

У світлі новітніх ідей децентралізації економічного, політичного та громадського життя українського суспільства багато уваги приділяється розвитку малих міст і селищ. Скнилів – одне з таких унікальних поселень з багатою духовною історією, яку варто досліджувати у різних аспектах. У рік святкування 150-ї річниці з дня народження великого духовного лідера Галичини Митрополита Андрея Шептицького вперше у цій роботі піднімається питання відновлення Духовно-просвітницького центру, заснованого в с. Скнилів. Митрополит ще перед Другою світовою війною досліджував історію та архітектуру будівель цього центру, а також перспективи розвитку архітектурно-планувальної організації цього духовного, освітнього і культурного осередку в с. Скнилів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Питання сакральної архітектури, а також архітектури духовних та гуманітарних освітніх закладів висвітлені у наукових працях Черкеса Б., Лінди С., Проскуракова В. [3, 4], Куцевича В., Шулдан Л., Гнідця Р. [5], Галишича Р. [6] та ін. Тема цієї роботи досліджувалась із врахуванням результатів досліджень загальнотеоретичних проблем розвитку сакральної архітектури та архітектури вищих освітніх закладів, відображених у наукових працях учених-архітекторів:

Диби Ю. Р., Дерев'яно І. С., Бобоша Г. Є., Кіби М. П., Тараса В., Горбика О. О., Грицака Л. С., Яціва М. Б., а також, Жука Р., Криворучка Ю. [8], Куцевича Б.

Формулювання мети роботи

Мета роботи – висвітлити та проаналізувати архітектуру будівель та території Духовно-просвітницького центру ім. Митрополита Андрея Шептицького в с. Скнилів, виокремити основні чинники, які впливають на формування архітектури цього центру, запропонувати концепцію архітектурного розвитку духовно-просвітницького комплексу у найближчому майбутньому, подати реальні рекомендації щодо проектування духовних та освітніх будівель цього центру.

Виклад основного матеріалу

Село Скнилів розташоване на південно-західній околиці міста Львова між кільцевою дорогою та злітною смугою міжнародного аеропорту ім. Д. Галицького. Згідно з архівними документами [1], село Скнилів уперше згадується у 1396 р. У другій половині XIV ст. польський король надає Львову магдебурзьке право і село зараховується до Львівського магістрату як королівське. За часів панування Польщі Скнилів був королівським селом і входив до складу державного володіння під назвою “Королівщина”. Згідно з переписом 1570 р., в Скнилові було 15 господарств. У середині XVII ст. у селі було вже 137 дворів, які мали 855 моргів орної землі, 130 моргів сіножатей та 26 моргів лісу (морг залежно від місцевості та упряжі орних коней становив 0.33–1.07 га). У період 1622 р. та повторно у 1648 р. Скнилів був спалений татарами. У період з 1772 і до 1918 рр. Скнилів, як і уся Галичина, був під пануванням Австро-Угорської імперії. За вказівкою цісаря Йосифа II у 1788 р. проведено перепис населення та його майна (Йосифінська метрика), згідно з яким селяни відробляли панщину [2]. У 1848 р. уряд Австрії скасував панщину, на честь чого скнилівчани встановили ювілейний пам'ятний знак у вигляді розп'яття, який стоїть до нині на сучасній вулиці Т. Г. Шевченка. Після закінчення Першої світової війни вже польський уряд розширює існуючий на теренах Скнилова аеродром, чим спричиняє протести скнилівчан і небажання продавати приватні землі під злітну смугу. Вихід з ситуації знаходить Митрополит Андрей Шептицький і продає полякам землі, які належали вже неіснуючому монастирю отців Студитів на південній околиці села. Поляки ж, своєю чергою, обмінюють у скнилівчан родючі монастирські землі на необхідні ділянки під аеродром. Отже, славетний Митрополит вперше фактично прислуговується громаді с. Скнилів.

Українська Греко-Католицька Церква завжди була міцним фундаментом, духовним і моральним стрижнем становлення Скнилівської громади, займала чільне місце у вирішенні земельних питань та у розвитку сільської інфраструктури. Перший храм був збудований у Скнилові у 1761 р. Це була одnobанна дерев'яна церква Святої Ганни. Наступні півтора століття вона була духовним центром, навчальним та культурним осередком не лише Скнилова, а й південно-західної околиці Львова. У 1904 р. пожежа її зруйнувала і лише у 1930 р. на її місці була збудована нова мурована трибанна церква Преображення Господнього (рис. 1), яка прослужила селянам до 1950 р. З 1950 по 1959 рр. церква з політично-ідеологічних міркувань була зачинена, а згодом і зруйнована. На місці, де стояла церква, зараз знаходиться злітна смуга аеропорту.

Окрім церкви, у Скнилові знаходився монастир Лавра Студитська св. Антона Печерського. Землю для монастиря у 1904 р. придбав Митрополит Андрей Шептицький. Під його керівництвом споруджувався і сам будинок монастиря, опоряджувалася ділянка з садом. У монастирі жило 50 монахів, які займалися обробіткою землі, тримали худобу та розвивали народні ремесла. Митрополит планував при монастирі заснувати школу для навчання молоді Скнилова та навколишніх сіл. Проте Перша світова війна зашкодила цим планам. Внаслідок бойових дій на території Скнилова монастир Студитів був повністю зруйнований, а монахи переїхали в с. Угнів біля Перемишля [2].

Щодо освітніх будівель Скнилова, то перша школа була організована при церкві у 1839 р. В 1914 р. у Скнилівській школі навчалось близько 170 дітей, а з 1939 р. – усі діти с. Скнилів. У воєнні, повоєнні часи і аж до наших днів скнилівська восьмирічна школа знаходиться у приміщенні колишнього панського маєтку (рис. 2).

Рис. 1. Церква Преображення Господнього

Рис. 2. Сучасна Скнилівська школа

Історично склалося так, що землі, на яких знаходиться школа, були викуплені у 1905 р. Митрополитом Андреем Шептицьким і саме перед Другою світовою війною він заснував жіночий монастир і школу при ньому для навчання дітей скнилівчан. Війна зруйнувала ці плани, проте сьогоднішня Скнилівська школа знаходиться саме на цих благодатних землях.

У період національного відродження у 1989 р. скнилівчани прийняли рішення відродити започаткування славетного митрополита і заклали новий храм у самому центрі села неподалік від чинної школи, на землі, облюбованій Шептицьким. Проект церкви, дзвінниці та вхідної арки був розроблений під керівництвом архітектора В. Пліхівського. У 1994 р. будівництво було завершено (рис. 3). Внутрішні розписи виконали художники В. Свідерський та М. Шепель. Центральний та бокові іконостаси виготовили майстри під керівництвом художника Г. Петрушака. Між храмом та школою у 1996 р. була споруджена могила-пам'ятник у вигляді хреста з іменами односельчан, які полягли за волю України (рис. 4). Вже у 2012–2013 рр. духовно-просвітницький комплекс доповнився новозбудованою плебанією з приміщенням катехитичної школи (рис. 5).

Рис. 3. Сучасна церква

Рис. 4. Могила-пам'ятник полеглим за волю України

Отже, у повоєнні роки у центрі с. Скнилів на землях, придбаних Митрополитом Андреем Шептицьким, сформувався духовно-просвітницький комплекс, до якого увійшли: церква, дзвінниця, вхідна арка, плебанія з катехитичною школою, могила-пам'ятник, 8-річна загально-освітня школа, дитячий майданчик, фруктовий сад та старі насадження лип по периметру. Стрімкий духовний та соціально-культурний розвиток громади с. Скнилів ставить нові вимоги щодо

архітектурно-планувальної організації та художньо-стилістичного вирішення цього комплексу. У перспективі заплановано спорудити будівлю духовно-просвітницького та реколекційного призначення, а також будівлю дитячого садочка. На рис. 6 показано схему генплану проектуваного Духовно-просвітницького центру ім. Митрополита Андрея Шептицького.

Рис. 5. Плебанія з катехитичною школою

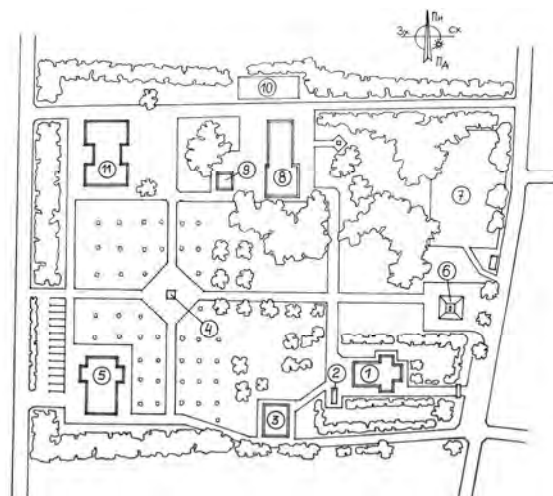

Рис. 6. Схема генплану
Духовно-просвітницького центру

Експлікація схеми генплану рис. 6:

- 1 – церква; 2 – дзвінниця; 3 – плебанія; 4 – пам'ятник митрополиту Андрею Шептицькому;
5 – духовно-реколекційний будинок; 6 – могила-пам'ятник; 7 – дитячий майданчик;
8 – загальноосвітня школа; 9 – музей; 10 – спортивний майданчик; 11 – дитячий садочок

Територію центру планується розділити на дві частини – південну та північну. Умовною межею буде алея, яка з'єднуватиме пам'ятник А. Шептицькому та існуючу могилу-пам'ятник полеглим за Україну. У південній частині комплексу знаходитимуться духовно-просвітницькі об'єкти (церква, дзвінниця, плебанія, просвітницько-реколекційний будинок), а в північній – навчальні установи (загальноосвітня школа та дитячий садочок з ігровими майданчиками). Формується сучасне духовно-освітнє середовище, яке засобами архітектури створить усі умови для духовного зростання, продуктивного і якісного навчання та комфортного відпочинку не тільки скнилівчан та їхніх дітей, але і мешканців сусідніх сіл та мешканців південно-західної околиці Львова.

Варто розглянути основні фактори, які найбільше впливають на формування архітектури нових будівель цього центру та художньо-стилістичного опорядження території. Необхідно виокремити такі моменти: а) *духовно-історичний фактор*; б) *містобудівельний фактор*; в) *функціональний фактор*; г) *природно-кліматичний фактор*; д) *фактор національних архітектурно-будівельних традицій*; е) *економічний фактор*.

Чільне місце належить *духовно-історичному фактору*, адже історія духовного життя громади Скнилова, місце і роль Митрополита Шептицького у формуванні духовного та освітянського середовища села спонукали мешканців, парафіян, священників та органи державної влади прийняти рішення щодо продовження святої справи Митрополита – створення сучасного духовно-просвітницького центру с. Скнилів.

Містобудівельний фактор є другим за значущістю в архітектурно-планувальній організації духовно-просвітницького центру, адже саме землі, придбані Шептицьким, церква і школа на них, сад та зелені насадження по периметру формують територіальні межі центру і визначають місце розташування проектуваних об'єктів – реколекційно-просвітницького будинку з катехитичною школою, пам'ятника митрополиту та дитячого садочка.

Функціональний фактор визначає оптимальні архітектурно-планувальні рішення по проектуваних будівлях, облаштуванню території згідно з проектним завданням та з урахуванням максимальної ефективності і зручності використання.

Природно-кліматичний фактор вводить багато обмежень щодо конфігурацій планів, поверховості, конструкцій стін, площі віконних та вітражних поверхонь, форми дахів, вентиляційних і димових каналів, зовнішнього та внутрішнього опорядження, впливаючи у такий спосіб на архітектурний образ будівель та дизайн архітектурного середовища проєктованого духовно-просвітницького центру.

Важко не зазначити, що одним з найважливіших чинників під час формування архітектури духовних та освітніх будівель у сільській місцевості, є *фактор національних архітектурно-будівельних традицій* [5]. Можна створити надсучасний, технологічно та технічно довершений комплекс будівель та середовища, проте без урахування стилістики традиційної народної архітектури та українського художньо-мистецького підґрунтя новобудова виглядатиме чужою поряд з існуючими церквою та школою у традиційному стилі, а також серед сусідніх приватних садиб скнилівчан.

Економічні питання у будівництві вважалися надзвичайно важливими в усі часи, проте в період фінансових обмежень, у якому зараз перебуває наша держава, *економічний фактор* вносить істотні корективи щодо вибору фінансово оптимальних проєктних рішень. З іншого боку, створення у Скнилові Духовно-просвітницького центру є однозначно фінансово вигідним проєктом, адже сільська громада безкоштовно володіє землею під забудову, ринкова вартість якої є дуже високою. Розташування Скнилова на околиці Львова скорочує транспортні витрати і робить проєктований духовно-просвітницький центр доступним і для мешканців міста.

Враховуючи важливість створення Духовно-просвітницького центру УГКЦ ім. Митрополита Андрея Шептицького в с. Скнилів Пустомитівського району Львівської області та науково-педагогічну та практичну діяльність кафедри дизайну архітектурного середовища Інституту архітектури НУ “Львівська політехніка”, де ґрунтовно досліджується тематика “Розвиток архітектурної типології духовно-гуманітарних освітніх закладів в Україні” (рис. 7) [3, 4], доцільно розробити архітектурно-навчальні проєкти, які можуть стати основою для розроблення реального проєкту духовно-просвітницького центру у с. Скнилів.

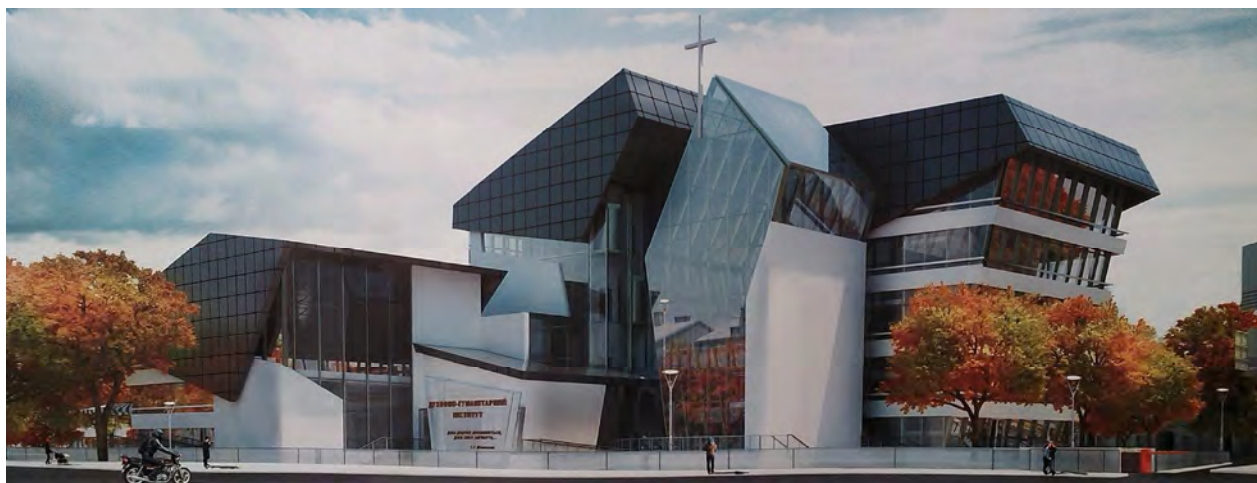

Рис. 7. Духовно-гуманітарний інститут по вул. С. Бандери у Львові
(Дипломний проєкт. Автор Д. Куцан, керівники: проф. В. Проскураков, доц. Р. Стоцько)

У результаті всебічного вивчення та аналізу чинників, що впливають на формування архітектури духовно-просвітницького центру в с. Скнилів, рекомендується під час проєктування користуватися такими засадами:

1. Архітектурно-планувальна організація духовно-просвітницького центру УГКЦ включає існуючі будівлі і споруди та проєктовані. Існуючі: церква, дзвінниця, плебанія, могила-пам'ятник, школа, дитячий майданчик. Проєктовані: Будинок духовно-реколекційного центру, дитячий садочок на 150 дітей, ігрові майданчики, пам'ятник Митрополиту Андрею Шептицькому, алеї та малі архітектурні форми.

2. Будівля духовно-реколекційного центру повинна включати такі приміщення: вхідний вузол, кімнату чергового, хол, вбудовану каплицю, конференц-залу, лекційну аудиторію, навчальні

класи, класи катехитичної школи, гостьові кімнати на одну та дві особи, трапезну з кухнею, підсобні та господарські приміщення. Біля будівлі влаштовується автостоянка та рекреаційна зона, поєднана з парком-садом.

3. Дитячий садочок потрібно проектувати поряд із існуючою школою у т. зв. “навчальній зоні”. Довкола будівлі дитсадка облаштовуються ігрові майданчики, частково інтегровані у спільний парк-сад духовно-просвітницького центру.

4. Разом з спорудою церкви пам’ятник Митрополиту Андрею повинен бути головною домінантою і центром проєктованого архітектурного середовища. Для виконання цього завдання пам’ятник Митрополиту потрібно розташувати на головній алеї комплексу, яка з’єднуватиме існуючу могилу-пам’ятник полеглим за волю України з територією духовно-реколекційного центру. Перед пам’ятником Митрополиту Шептицькому рекомендується облаштувати невелику площу для урочистих зібрань та богослужень.

5. Існуючий парк-сад потрібно розбити алеями з лавочками, світильниками, декоративними клумбами та іншими зеленими насадженнями. Алеї повинні радіально сходитися на площі перед проєктованим пам’ятником.

6. Під’їзд до будинку духовно-реколекційного центру та дитячого садка передбачається здійснювати з периферійної вулиці згідно з планом розвитку забудови с. Скнилів.

Висновки

Багата та драматична історія с. Скнилів, події у часі і просторі, пов’язані з Митрополитом Андреем Шептицьким, з його прагненням розвивати освіту на духовних засадах спонукає до наукових розвідок та реалізації концепції об’єднання духовної та гуманітарної освіти за допомогою створення духовно-просвітницького центру с. Скнилів, формування архітектури такого центру з урахуванням історичних аспектів, сучасних духовно-освітніх потреб громади та перспективних візій щодо розвитку села та духовного життя скнилівчан.

Дослідження історії подій, діяльності відомих особистостей, духовного та громадського життя Скнилова, його архітектури показали, що архітектурно-планувальна організація та художньо-стилістичні вирішення будівель, споруд і просторів духовно-просвітницького центру залежать від багатьох факторів, найголовнішими з яких є: *духовно-історичний, містобудівний, функціональний, природно-кліматичний, фактор національних архітектурно-будівельних традицій та економічний.*

Беручи до уваги вплив перелічених факторів на архітектуру духовно-просвітницького центру с. Скнилів, рекомендується під час проєктування будівель, споруд і просторів цього центру враховувати таке: обов’язковий перелік існуючих та проєктованих об’єктів, необхідний набір приміщень у них, облаштування території, головною домінантою якої є пам’ятник Митрополиту Андрею з розбивкою алей, формуванням рекреаційних зон та встановленням малих архітектурних форм, влаштуванням під’їздів транспорту та автостоянок, а також загальне стилістичне поєднання існуючих об’єктів з проєктованими.

Отже, у селі Скнилів на історичних землях, придбаних А. Шептицьким, відновлюється духовно-освітня формація спорудженням нового Духовно-просвітницького центру Української Греко-Католицької Церкви ім. Митрополита Андрея Шептицького. Цей проєкт безумовно стане ще однією цеглиною у побудові міцної, заможної, освіченої та духовно багатой України.

1. *Бегей Ст., Бегей С. Скнилів. Історико-етнографічний нарис.* – Львів, 2001. – С. 31–40.
2. *Історія міст і сіл Львівської області.* – К., 1962. – Т. 26. – С. 425–432.
3. *Проскураков В. І., Стоцько Р. 3. Генеза духовної освіти в Україні та формування основних типів віро духовних освітніх закладів: зб. наук. пр.* – Одеса: ОГАСА, 2004. – Вип. 5. – С. 206–210.
4. *Проскураков В. І., Стоцько Р. 3. Архітектурно-планувальна організація комплексу будівель Львівської Духовної Семінарії 1783–1945 рр.: зб. наук. пр.* – Харків: ХДАДМ, 2004. – Вип. 1–2. – С. 157–160.
5. *Гнідець Р. Генеза структури бань в архітектурі українських церков // Вісник держ. ун-ту “Львівська політехніка” “Архітектура”.* – 1998. – № 58. – С. 135.
6. *Галишич Р. Українська церковна архітектура і монументально-декоративне мистецтво зарубіжжя.* – Львів, 2002. – С. 152–196.
7. *Аскер Є. Гуманітарна освіта і сучасна епоха: зб. доп., промов і дискусій УКУ.* – Львів, 2003. – С. 35–40.
8. *Патріарх Димитрій, Криворучко Ю. Церковне будівництво Західної України.* – Львів,

1998. – С. 7–14. 9. Пристай М. Львівська Греко-Католицька Духовна Семінарія 1783–1945 рр. – Львів, 2003. – С. 52–59. 10. Турчин В. І. Носії традиції в сакральній архітектурі України // Вісн. Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. – Львів, 2000. – № 410. – С. 231–235.

R. Stotsko

Lviv Polytechnic National University,
Department of Architectural Environment Design

ARCHITECTURAL AND HISTORICAL FEATURES THEOLOGICAL EDUCATIONAL CENTER OF THE UGCC IN SKNYLIV

Ó Stotsko R., 2016

The article highlights and analyzes the historical aspects, the current state and the perspectives for development of the architectural building complex of the Theological Educational Center of the Greek Catholic Church named after Metropolitan Andrey Sheptytskyi in Sknyliv. It gives suggestions concerning the architectural and planning organization of the above mentioned Center within the framework of integrating theological education with secular educational institutions of the village.

During the period of social upheaval, it is particularly important to restore the spiritual core of our nation by creating theological and educational centers that would act as structures integrating theological and secular education. One of such centers named after Metropolitan Andrey Sheptytskyi appeared in Sknyliv, Pustomyty district, Lviv region, on the lands that were bought by the Metropolitan in early XX c. for establishing monasteries and attached schools. The architectural component of this socially significant project requires conducting profound research and giving suggestions regarding space organization, building design and stylistic decisions for the whole theological and educational complex. In the light of new ideas of economic, political and social life decentralization, the Ukrainian society pays more and more attention to the development of small towns and villages. Sknyliv is one of such unique settlements with rich spiritual history, which should be investigated in different aspects. In the year of 150th anniversary of birth of a great spiritual leader of Halychyna Metropolitan Andrey Sheptytskyi, the current article raises for the first time the question of restoring Theological Educational Center founded by the Metropolitan before the World War II. It investigates the history and architecture of buildings of the mentioned center and highlights the perspectives for development of architectural and planning organization of the spiritual, educational and cultural center of Sknyliv village.

The rich and dramatic history of the Sknyliv village, as well as the events unfolding in different time and space, which are connected with the figure of the Metropolitan Andrey Sheptytskyi and his aspiration to develop education on the religious grounds encourage us to conduct the scientific research and implement the conception of the united theological and humanitarian education by means of creating the theological and educational center in the Sknyliv village and designing the architecture of the center bearing in mind the historical aspects, the modern theological and educational needs of the community and the project vision of the village development and the spiritual life of its citizens. The research of the historic events, the activity of the proclaimed public figures, the spiritual and social life of Sknyliv and its architecture has shown that the architectural and space-planning design and the artistic and stylistic solutions of the buildings, constructions and spaces of the theological and educational center depend on multiple factors, the most important among which are the following: spiritual and historic factor, city-planning factor, functional factor, nature-climatic factor, national architectural and building traditions factor and economic factor. Taking into account the influence of the above mentioned factors on the architecture of the theological and educational center of the Sknyliv village, it is recommended to consider the following conditions in the process of designing the buildings, constructions and spaces of the center: the mandatory list of the existing and planned objects, the required set of accommodations therein, the provision of the necessary facilities on site, the dominant feature of which should be the monument of the Metropolitan Andrey with the cobweb of alleys, the design of recreation zones and installation of small architectural forms, the arrangement of transport entrances and parking lots, and the general stylistic combination of the existing objects with those that are planned.

Key words: history, theological education, church, monastery, sacred architecture, spiritual and humanitarian space, educational institutions.